

Sosiaalisen lomatoiminnan hyvinvointi- ja osallisuusvaikutukset: tutkimus Suomen kontekstissa

Well-being and Inclusionary Outcomes of Social Tourism: Evidence from Finland

Elli Vento, Kauppatieteiden laitos, Itä-Suomen Yliopisto

Tutkimuksen taustaa

Nykypäivän länsimaisessa yhteiskunnassa kodin ulkopuolinen loma on monille keskeinen elämän osa-alue, joka usein toimii odotettuna ja etukäteen suunniteltuna arjen katkaisijana. Vaikka lomailu on nykyään mahdollista monille, erilaiset selvitykset osoittavat heikompiosaisien ihmisten ja perheiden jäävän edelleen helposti toiminnan ulkopuolelle (mm. ETUC, 2021). Lomailun onkin todettu tuovan yhteiskunnan epätasa-arvoisuuden näkyväksi (Hazel, 2005). Esimerkiksi kesäloman jälkeen lapset jakavat koululuokissa lomakokemuksiaan. Siinä missä toiset ovat saattaneet reissata ulkomailla ja kiertää huvipuistoja, ei heikompiosaisien perheiden lapsilla välttämättä ole mitään erityistä kerrottavaa.

Sosiaalinen lomatoiminta perustuu ajatukseen, että jokaisella tulisi olla oikeus kodin ulkopuoliseen lomaan taloudellisista, terveydellisistä tai sosiaalisista haasteista riippumatta (McCabe & Qiao, 2020). Toiminta on tyypillisesti kohdistettu yhteiskunnan heikompiosaisille väestöryhmille, ja sen myötä pyritään saavuttamaan hyvinvointivaikutuksia ja edistämään osallisuutta niin yksilön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Käytännössä sosiaalisen lomatoiminnan keskeinen tavoite on usein hyödyn tuottaminen heikompiosaiselle asiakkaalle, mikä voi johtaa konkreettisiin säästöihin esimerkiksi terveydenhuollon kustannuksissa (Minnaert, Maitland & Miller, 2011). Joskus toiminnan keskeinen päämäärä on matkailuelinkeinon ja työllisyyden tukeminen kohdealueella. Esimerkiksi Espanjan rannikkoseuduilla sosiaalista lomatoimintaa käytetään tasoittamaan matkailun sesonkivaihteluita (Minnaert et al., 2011).

Sosiaalinen lomatoiminta voi olla joko julkisesti rahoitettua ja säädeltyä tai sen toteuttamisesta voivat vastata hyväntekeväisyysjärjestöt. Tällä hetkellä tieteellistä tutkimusta sosiaalisen lomatoiminnan vaikuttavuudesta on vähän. Lisäksi suuri osa aiemmasta tutkimuksesta on toteutettu Britanniassa, missä sosiaalinen lomatoiminta on hyväntekeväisyysvetoista (esim. Bos, McCabe & Johnson, 2013; Kakoudakis, McCabe & Story, 2017; McCabe, 2009; McCabe & Johnson, 2013; Minnaert, Maitland & Miller, 2009; Smith & Hughes, 1999). Kuitenkin, varsinkin jos sosiaalisen lomatoiminnan järjestämisestä ja rahoittami-

sesta vastaa julkinen sektori, olisi tärkeää saada tietoa toiminnan vaikuttavuudesta, jotta sen merkitys ja tarve voidaan tunnistaa sekä perustella myös tulevaisuudessa (Minnaert, Maitland & Miller, 2006). Sosiaaliseen lomatoimintaan liittyvän tutkimustarpeen ajankohtauutua on korostettu, sillä tällä hetkellä monet valtiot kamppailevat kiristyvien julkisten budjettien kanssa muun muassa koronapandemian seurauksena, mikä lisää kilpailua olemassa olevasta rahoituksesta (Lima & Eusebio, 2020).

Edellä mainitun ohella sosiaalisen lomatoiminnan tutkimustarvetta on perusteltu sillä, että heikompiosaiset väestöryhmät ovat matkailututkimuksen kentällä perinteisesti aliedustettuja. Kuitenkin joidenkin aiempien tutkimustulosten perusteella heikompiosaiset asiakkaat, joilla mahdollisuutta säännölliseen lomailuun ei ole ja jotka saattavat arjessaan kärsiä erilaisista haasteista ja kuormittavista elämäntilanteista, voivat hyötyä kodin ulkopuolisen lomailun positiivisista vaikutuksista keski- ja ylempiluokkaisia väestöryhmiä enemmän (Smith & Hughes, 1999). Siinä missä työssäkäyvien ihmisten keskuudessa lomailun hyvinvointivaikutukset saattavat jäädä lyhytaikaisiksi ja haihtua nopeasti arkeen paluun jälkeen (de Bloom, Geurts, Taris, Sonnentag, de Weerth & Kompier, 2010) heikompiosaisen ihmisten kohdalla on saatu viitteitä pidempikestoista hyvinvointivaikutuksista (McCabe & Johnson, 2013; Pyke, Pyke & Watuwa, 2019). Eräs aiemman sosiaalisen lomatoiminnan tutkimuksen puutteista on se, että vaikka osallisuuden edistäminen on toinen toiminnan keskeisistä päämääristä, ei sitä ole tarkasteltu omana ilmiönään, vaan tutkimukset ovat keskittyneet yksinomaan hyvinvointivaikutuksiin.

Tutkimuksen konteksti ja tutkimusongelma

Suomessa sosiaalista lomatoimintaa rahoitetaan veikkausvoittovaroista ja se on julkisesti säädeltyä. Toiminta on kohdistettu sellaisille ihmisille ja perheille, joilla ei muutoin olisi mahdollisuutta kodin ulkopuoliseen lomaan. Niin sanottuja tuettuja lomailijoita, jotka ovat sosiaalisen lomatoiminnan tyypillisin toteuttamismuoto, järjestää viisi lomajärjestöä. Tämä tutkimus on toteutettu yhteistyössä lomajärjestö Hyvinvointilomat ry:n kanssa. Tuettua lomaa haetaan lomajärjestöjen kautta, ja hakemukset arvioidaan taloudellisin, terveydellisin ja sosiaalisin perustein. Joidenkin arvioiden mukaan keskimäärin 30 % kaikista hakemuksista hyväksytään. Ensikertalaiset hakijat priorisoidaan hakuprosessissa.

Suomessa tuetut lomat ovat tyypillisesti viiden vuorokauden mittaisia täysihoidotomia kotimaisessa lomakohteessa. Lomaohjelmaan kuuluu ohjattuja aktiviteetteja, joihin osallistuminen on vapaaehtoista ja joiden sisältö räätälöidään erikseen eri asiakasryhmille. Suomalaisen lomatoiminnan kohderyhmiä ovat muun muassa lapsiperheet, työttömät, eläkeläiset, omaishoitajat ja ihmiset, jotka kärsivät jostakin sairaudesta tai vammasta. Hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämisen ohella suomalaiselle lomatoiminnalle on asetettu tiettyjä muitakin tavoitteita, jotka liittyvät muun muassa elämänhallinnan tukemiseen, sosiaalisten verkostojen ja yhteisöllisyyden kehittämiseen, perhesuhteiden lujittamiseen, osallistumiseen ja aktiivisuuteen, terveyden ja henkisen hyvinvoinnin edistämiseen sekä ongelmien ennaltaehkäisyyn (Kompula & Vento, 2021).

Edellä esitettyyn pohjautuen väitöskirjatutkimus tarkastelee sosiaalisen lomatoiminnan hyvinvointi- ja osallisuusvaikutuksia suomalaisen lomatoiminnan kontekstissa. Samassa yhteydessä analysoidaan suomalaisen lomatoiminnan tavoitteiden toteutumista. Koska lapsiperhe on nykyään keskeinen sosiaalisen lomatoiminnan kohderyhmä sekä Suomessa että kansainvälisesti, on se tässä tutkimuksessa erityisen huomion kohteena. Niin sanottuna manageriaalisena tavoitteena on luoda mittaustryökalu, jolla suomalaisen lomatoiminnan vaikuttavuutta voidaan mitata jatkossa.

Aineistot ja menetelmät

Tutkimuksen aineistoa kerättiin tuetun loman hakijoille ja asiakkaille suunnatulla kyselylomakkeella vuosina 2018–2019. Kyselylomaketutkimus oli kaksivaiheinen ja saadun aineiston pohjalta oli mahdollista analysoida asiakkaan hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemusten kehittymistä ajanjaksolla ennen lomaa ja kuukausi loman jälkeen. Loman jälkeinen kyselylomake sisälsi myös lisäkysymyksiä, joilla kartoitettiin lomakokemuksen vaikuttavuutta lomatoiminnan tavoitteisiin peilattuna.

Kyselylomaketutkimukseen sisältyi kontrolliryhmä, jonka kesälomahakemus oli tullut hylätyksi ja joka ei ollut käynyt vastaavanlaisella itsemaksetulla lomalla tarkasteluajanjaksona. Kaksivaiheinen aineisto analysoitiin menetelmillä, joita on aiemmin hyödynnetty esimerkiksi lääketieteellisessä tutkimuksessa, muttei tietääksemme koskaan matkailututkimuksessa. Perusajatuksena on mieltää tietty toimenpide – tässä tapauksessa tuettu loma – tavallaan eräänlaiseksi hoitotoimenpiteeksi, jonka vaikutuksia analysoidaan koeryhmän ja kontrolliryhmän aineistoa hyödyntäen (ks. Austin, 2011).

Kyselylomakeaineiston ohella tutkimuksessa haastateltiin lomajärjestöjen ja julkisen lomatoiminnan rahoittajaorganisaation edustajia. Lisäksi haastattelimme neljää lomaohjaajaa, joilla oli jopa vuosikymmenten mittainen kokemus työskentelystä erilaisten asiakasryhmien parissa tuetuilla lomilla. Lomaohjaajien haastatteluja tehtiin sekä ennen koronapandemiaa että sen jälkeen.

Tulokset

Kyselytutkimuksen tulosten perusteella sosiaalisen lomatoiminnan keskeisiin hyvinvointivaikutuksiin lukeutuvat asiakkaan näkökulmasta henkinen virkistäytyminen, lisääntynyt tyytyväisyys elämään sekä positiiviset vaikutukset sosiaalisiin suhteisiin, vapaa-aikaan ja perhe-elämään. Lapsiperheiden osalta tulokset osoittivat, että lomalta paluun jälkeen perheet viettivät yhteistä aikaa kodin ulkopuolella lomaa edeltävää aikaa enemmän. Lisäksi loma vahvisti tasa-arvoisuuden kokemuksia lapsiperheiden keskuudessa. Kontrolliryhmän sisällä tasa-arvoisuuden kokemukset ja tyytyväisyys yhteiskunnalliseen asemaan puolestaan heikentyivät, mikä osaltaan kertoo kodin ulkopuolisen loman merkityksestä yleisellä kesälomakaudella.

Edellä mainittujen ohella tutkimuksen tuloksissa korostui tuetun loman merkitys hetkellisenä irtiottona kotiympyröistä, arkisista rutiineista ja mahdollisesti haastavista elämäntilanteista. Mikäli kotioloissa elämää hallitsevat esimerkiksi rahahuolet tai terveyson-

gelmat, voivat ne unohtua hetkeksi lomalla ollessa. Loman myötä asiakas saattaa myös nähdä elämäntilanteensa aiempaa positiivisemmassa valossa ja suhtautua tulevaisuuteen optimistisemmin. Tähän viittaavat osaltaan kyselytutkimuksemme tulokset, joiden perusteella asiakkaat olivat loman jälkeen tyytyväisempiä taloudelliseen tilanteeseensa ja työtilanteeseensa kuin ennen lomaa.

Tutkimustulosten perusteella tuetun loman keskeinen merkitys vaihtelee jonkin verran eri asiakasryhmien välillä. Lapsiperheille loma tarjoaa mahdollisuuden viettää yhteistä laatu-aikaa ilman arjen velvoitteita. Vanhemmat arvostavat tyyppillisesti mahdollisuutta rentoutua ja taukoa kotitöistä, kun taas lapsille tärkeintä on hauska tekeminen sekä erilaiset loma-aktiviteetit. Tietyt asiakasryhmät, kuten seniorit ja terveysongelmista kärsivät, voivat olla arjessaan yksinäisiä ja elää fyysisesti rajoittunutta elämää, mikä on koronapandemian aikana usein korostunut. Tällöin uusien ihmisten tapaaminen, sosiaaliset kontaktit ja lomaohjelmaan, kuten ohjattuihin liikunta-aktiviteetteihin, osallistuminen nousevat keskeiseen rooliin. Vertaistuki on perinteisesti ollut tärkeää varsinkin terveysongelmista kärsiville, kun kokemuksia ja neuvoja voi vaihtaa samanlaisten haasteiden parissa kamppailevien kanssa.

Johtopäätökset

Vaikka tutkimuksen yhteydessä tunnistettiin useita sosiaalisen lomatoiminnan hyvinvointi- ja osallisuusvaikutuksia, voidaan tulosten pohjalta nostaa esiin myös tiettyjä kehittämisehdotuksia. Ensiksikin sosiaalisen lomatoiminnan tavoitteiden muokkaaminen eri asiakasryhmien tarpeita vastaaviksi olisi perusteltua sen sijaan, että tavoitteet ovat samanlaiset kaikille asiakasryhmille (vrt. McCabe & Qiao, 2020). Lisäksi, mikäli yksittäisiin lomaryhmiin ohjattaisiin mahdollisimman samanlaisissa elämäntilanteissa olevia asiakkaita, se oletettavasti lisäisi vertaistukea ja sosiaalista verkostoitumista lomaryhmän sisällä (vrt. Komppula, Ilves & Airey, 2016). Esimerkiksi lapsiperhelomien asiakasperheet ovat käytännössä hyvin erilaisia keskenään, kun asiakkaiden joukossa on muun muassa yhden vanhemman perheitä, suurperheitä ja perheitä, joissa kärsitään työttömyydestä tai terveysongelmista.

Tutkimuksen keskeinen teoreettinen kontribuutio liittyy subjektiivisen hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemuksen käsitteiden välisten yhteyksien ja päällekkäisyyksien tunnistamiseen. Vaikka molempien käsitteiden elementeiksi on tunnistettu esimerkiksi elämän merkityksellisyys, yhteenkuuluvuuden tunne, sosiaalinen vuorovaikutus ja kokemus elämän hallittavuudesta (European Social Survey, 2013; Nivala & Rynänen, 2013), yhdistetään konseptit tässä tutkimuksessa ensimmäistä kertaa samaan teoreettiseen viitekehykseen. Samalla tutkimus lisää ymmärrystä ilmiöiden kehityksestä lomailun seurauksena. Kuitenkin tutkimuksen yhtenä johtopäätöksenä esitämme, että tutkimusmenetelmät ja työkalut – varsinkin osallisuuden kokemuksen kvantitatiiviset mittarit – vaativat edelleen kehittämistä. Siinä, missä erilaisia subjektiivisen hyvinvoinnin mittareita (esim. Diener, 1984) on hyödynnetty jopa vuosikymmenten ajan tieteellisessä tutkimuksessa, ovat osallisuuden kokemuksen mittarit (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi,

2017) harvassa ja verrattain äskettäin kehitettyjä. Tämä saattaa kokemustemme perusteella vaikuttaa mittareiden toimivuuteen ja saatuihin tutkimustuloksiin.

Edellä mainitun ohella tutkimuksen yhteydessä huomattiin, kuinka saman kontekstin sisällä käytettävät tutkimusmenetelmät voivat osaltaan vaikuttaa siihen, mitkä seikat korostuvat tutkimuksen tuloksissa keskeisimpinä sosiaalisen lomatoiminnan hyvinvointi- ja osallisuusvaikutuksina. Esimerkiksi kaksivaiheisen kyselytutkimuksen tuloksissa korostuivat jossain määrin erilaiset asiat kuin lomakokemusta suoraan mittaavien kysymysten tuloksissa. Tämä on hyvä tunnistaa ja huomioida tulevien tutkimusten suunnittelussa sekä toteutuksessa.

Lopuksi voidaan todeta sosiaalisen lomatoiminnan vaikuttavuustutkimuksen olevan tärkeää paitsi nyt, myös tulevaisuudessa. Koronapandemia on tutkimustulostemme perusteella lisännyt tuettujen lomien tarvetta, joka Ukrainan sodan sekä nousevien elinkustannusten myötä tulee oletettavasti kasvamaan entisestään. Paitsi tarpeellista, on vaikuttavuustutkimus kuitenkin myös haastavaa. Täten tiedeyhteisön ja toiminnan sidosryhmien välisen yhteistyön tärkeys korostuu tutkimuksen toteuttamisessa.

Lähteet

- Austin, P. C. (2011). An Introduction to Propensity Score Methods for Reducing the Effects of Confounding in Observational Studies. *Multivariate Behavioral Research*, 46(3), 399–424.
- Bos, L., McCabe, S. & Johnson, S. (2015). Learning never goes on holiday: an exploration of social tourism as a context for experiential learning. *Current Issues in Tourism*, 18(9), 859–875.
- de Bloom, J., Geurts, S., Taris, T., Sonnentag, S. de Weerth, C. & Kompier, M. (2010). Effects of vacation from work on health and well-being: Lots of fun, quickly gone. *Work & Stress*, 24(2), 196–216.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575.
- ETUC (2021). Low income leaves 35 million without holiday. <https://www.etuc.org/en/pressrelease/low-income-leaves-35-million-without-holiday>. Viitattu 16.6.2022.
- European Social Survey (2013). *Round 6 Module on Personal and Social Well-being – Final Module in Template*. London: Centre for Comparative Social Surveys, City University London.
- Hazel, N. (2005). Holidays for Children and Families in Need: An Exploration of the Research and Policy Context for Social Tourism in the UK. *Children & Society*, 19(2005), 225–236.
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 33/2017. Helsinki, Finland.
- Kakoudakis, K.I., McCabe, S. & Story, V. (2017). Social tourism and self-efficacy: exploring links between tourism participation, job-seeking and unemployment. *Annals of Tourism Research*, 65, 108–121.
- Komppula, R., Ilves, R. and Airey, D. (2016). Social Holidays as a Tourist Experience in Finland. *Tourism Management*, 52, 521–532.
- Komppula, R. & Vento, E. (2021). Challenges and Opportunities for Development of Social Tourism in Finland. In Lima, J. & Eusebio, C. (Eds.). *Social Tourism: Global Challenges and Approaches*, (pp. 30–40). CABI.
- McCabe, S. (2009). Who needs a holiday? Evaluating social tourism. *Annals of Tourism Research*, 36(4), 667–688.

- McCabe, S. & Johnson, S. (2013). The Happiness factor in tourism: subjective well-being and social tourism. *Annals of Tourism Research*, 41, 42–65.
- McCabe, S. & Qiao, G. (2020). A review of research into social tourism: Launching the Annals of Tourism Research Curated Collection on Social Tourism. *Annals of Tourism Research*, 85(2020).
- Minnaert, L., Maitland, R., & Miller, G. (2006). Social tourism and its ethical foundations. *Tourism Culture & Communication*, 7(1), 7–17.
- Minnaert, L., Maitland, R., & Miller, G. (2009). Tourism and social policy. The value of social tourism. *Annals of Tourism Research*, 36(2), 316–334.
- Minnaert, L., Maitland, R., & Miller, G. (2011). What is social tourism? *Current Issues in Tourism*, 14(5), 403–415.
- Nivala, E. & Ryynänen, S. (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, 14(2013), 10–41.
- Pyke, J., Pyke, S., & Watuwa, R. (2019). Social tourism and well-being in a first nation community. *Annals of Tourism Research*, 77, 38–48, 2019.
- Smith, V. & Hughes, H. (1999). Disadvantaged families and the meaning of the holiday. *International Journal of Tourism Research*, 1(2), 123–133.
- Vento, E. (2022). *Well-being and Inclusionary Outcomes of Social Tourism: Evidence from Finland*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies 2022; 276. Punamusta Oy, Joensuu.